Taraqqiyot spektri
ILMIY JURNALI
Vol 2 № 6 2026

O‘ZBEK TILINING TARAQQIYOT BOSQICHLARI VA JAMIYAT HAYOTIDAGI AHAMIYATI

Qo‘ziboyeva Shahrizoda
Navoiy davlat universiteti Tillar fakulteti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 204-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek tilining tarixiy taraqqiyot bosqichlari, davlat tili sifatidagi maqomi hamda jamiyat hayotidagi o‘rni tahlil qilinadi. Tilning milliy o‘zlikni anglashdagi ahamiyati, yosh avlod tarbiyasidagi roli, globallashuv sharoitida o‘zbek tilini rivojlantirishning dolzarb masalalari va istiqbollari yoritilgan. Shuningdek, til madaniyatini yuksaltirish hamda ona tilini asrab-avaylashning muhim jihatlari ilmiy nuqtai nazardan ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Davlat tili, milliy qadriyat, til madaniyati, ma’naviyat, globallashuv, adabiy til, til siyosati, milliy o‘zlik, ma’rifat.

KIRISH

Til insoniyatning eng buyuk ma’naviy boyliklaridan biri hisoblanadi. Har qanday xalqning tarixi, madaniyati, urf-odatlari, qadriyatlari va ma’naviy merosi avvalo uning tilida aks etadi. Til millatning ruhiy qiyofasini belgilovchi, uning tarixiy xotirasini avloddan avlodga yetkazuvchi asosiy vositadir. Shu sababli ham ona tiliga bo‘lgan hurmat va e’tibor millatning o‘zligiga bo‘lgan hurmatning muhim ko‘rsatkichidir.

O‘zbek tili turkiy tillar oilasining eng boy va rivojlangan tillaridan biri bo‘lib, ko‘p asrlik tarixga ega. Bu tilda yaratilgan ilmiy, badiiy va diniy asarlar xalqimizning boy ma’naviy merosini tashkil etadi. Ayniqsa, buyuk mutafakkir va davlat arbobi Alisher Navoiy o‘z ijodi orqali turkiy tilning imkoniyatlarini namoyish etib, uning nufuzini yanada oshirgan.

Taraqqiyot spektri

Bugungi kunda mamlakatimizda o‘zbek tilini rivojlantirish, uning xalqaro nufuzini oshirish va davlat tili sifatidagi mavqeini mustahkamlash bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Til taraqqiyoti mamlakat taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ilm-fan, ta’lim, madaniyat va axborot texnologiyalarining rivojlanishida muhim omil hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

O‘zbek tilining shakllanishi va rivojlanishi masalalari ko‘plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Tilshunoslik fanida o‘zbek tilining fonetik, leksik, grammatik va uslubiy xususiyatlari chuqur o‘rganilgan.

Xususan, Alisher Navoiy o‘zining “Muhokamat ul-lug‘atayn” asarida turkiy tilning fors tilidan kam emasligini ilmiy asoslab bergan. Keyinchalik o‘zbek tilshunosligining rivojlanishiga Abdurauf Fitrat, G‘ozi Olim Yunusov, Shukrullo Rahmatullayev kabi olimlar katta hissa qo‘shganlar.

Mustaqillik yillarida o‘zbek tilining davlat tili sifatidagi maqomi yanada mustahkamlandi. Til siyosati, til madaniyati va adabiy til me’yorlari bilan bog‘liq ko‘plab ilmiy tadqiqotlar amalga oshirildi. O‘zbek tilining zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini o‘rganish bugungi kunning dolzarb ilmiy masalalaridan biri hisoblanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur maqolani tayyorlash jarayonida ilmiy manbalarni o‘rganish, tarixiy-qiyosiy tahlil, kuzatish, umumlashtirish va tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. O‘zbek tilining tarixiy rivojlanish bosqichlari, bugungi holati va istiqbollari bo‘yicha mavjud ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi.

O‘zbek tilining tarixiy taraqqiyot bosqichlari - O‘zbek tili uzoq tarixiy taraqqiyot yo‘lini bosib o‘tgan. Uning shakllanishi qadimgi turkiy tillar davridan boshlanadi. Olimlar o‘zbek tilining rivojlanishini quyidagi bosqichlarga ajratadilar:

Qadimgi turkiy til davri - Bu davr VI–X asrlarni o‘z ichiga oladi. Mazkur davrga oid ko‘plab yozma yodgorliklar saqlanib qolgan bo‘lib, ular turkiy xalqlar tarixini o‘rganishda muhim manba hisoblanadi.

Taraqqiyot spektri

Eski turkiy adabiy til davri - XI–XIV asrlarda turkiy tillarning adabiy shakli rivojlanib bordi. Bu davrda ilm-fan va adabiyotning yirik namoyandalari faoliyat yuritgan.

Eski o‘zbek adabiy tili davri - XV–XIX asrlar eski o‘zbek adabiy tilining gullab-yashnagan davri hisoblanadi. Ayniqsa, Alisher Navoiy ijodi o‘zbek adabiy tilining taraqqiyotida muhim o‘rin egallaydi.

Hozirgi o‘zbek adabiy tili davri - XX asrdan boshlab o‘zbek tilining zamonaviy me’yorlari shakllandi. Mustaqillik yillarida esa lotin yozuviga asoslangan alifboning joriy etilishi va davlat tiliga bo‘lgan e’tibor til taraqqiyotida yangi bosqichni boshlab berdi.

O‘zbek tilining jamiyat hayotidagi o‘rni - Til jamiyat taraqqiyotining ajralmas qismi hisoblanadi. O‘zbek tili bugungi kunda davlat boshqaruvi, ta’lim, ilm-fan, madaniyat va ommaviy axborot vositalarida keng qo‘llanilmoqda.

Davlat tili sifatida o‘zbek tili barcha rasmiy hujjatlar, qonunlar va me’yoriy hujjatlarni yuritishda asosiy vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Bu esa mamlakatda yagona til siyosatini amalga oshirish va fuqarolarning davlat boshqaruvida faol ishtirok etishini ta’minlaydi.

Ta’lim tizimida ham o‘zbek tili muhim ahamiyatga ega. Maktab, akademik litsey, texnikum va oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayonining asosiy qismi o‘zbek tilida olib boriladi. Bu esa yosh avlodning bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Globallashuv sharoitida o‘zbek tilining rivojlanishi - XXI asr axborot texnologiyalari va globallashuv asri hisoblanadi. Internet, sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalar inson hayotining barcha sohalariga kirib kelmoqda. Bu jarayon tillarning rivojlanishiga ham katta ta’sir ko‘rsatmoqda.

Bugungi kunda o‘zbek tilida elektron lug‘atlar, tarjima dasturlari, mobil ilovalar va internet platformalari yaratilmoqda. O‘zbek tilining raqamli makondagi imkoniyatlari kengayib bormoqda. Shu bilan birga, ayrim muammolar ham mavjud. Xususan, xorijiy so‘zlarning haddan tashqari ko‘p qo‘llanishi, internet tarmog‘ida adabiy til me’yorlariga rioya qilinmasligi kabi holatlar kuzatilmoqda.

Taraqqiyot spektri

Shu sababli o‘zbek tilining sofligini saqlash, uning ilmiy va texnik terminologiyasini boyitish, zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘un rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Til madaniyati va yoshlar tarbiyasi - Til madaniyati jamiyat madaniyatining muhim tarkibiy qismidir. Nutqning ravon, aniq va ta’sirchan bo‘lishi insonning bilim darajasi va ma’naviy saviyasini namoyon etadi.

Yoshlar orasida kitobxonlikni rivojlantirish, mumtoz va zamonaviy adabiyot namunalarini targ‘ib qilish, adabiy til me’yorlariga rioya qilish ko‘nikmalarini shakllantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Ta’lim muassasalarida ona tili va adabiyot fanlarini chuqur o‘qitish orqali yosh avlodning milliy qadriyatlarga hurmati oshadi, ma’naviy dunyosi boyiydi va vatanparvarlik tuyg‘ulari mustahkamlanadi.

XULOSA

O‘zbek tili xalqimizning bebaho ma’naviy boyligi, milliy o‘zligining yorqin ifodasi va davlat mustaqilligining muhim ramzlaridan biridir. Tilni rivojlantirish, uning nufuzini oshirish va kelajak avlodlarga sof holda yetkazish har bir fuqaroning muqaddas burchidir. Globallashuv davrida o‘zbek tilining zamonaviy fan, texnika va axborot texnologiyalari bilan uyg‘un rivojlanishini ta’minlash mamlakat taraqqiyotining muhim omillaridan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Navoiy A. *Muhokamat ul-lug‘atayn*. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot.
2. Fitrat A. *Tanlangan asarlar*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2006.
3. Rahmatullayev Sh. *Hozirgi o‘zbek adabiy tili*. – Toshkent: Universitet, 2010.
4. Mahmudov N. *Til va jamiyat*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2018.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi Qonuni.
6. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
7. Mirzayev T. *O‘zbek tilshunosligi tarixi*. – Toshkent: Fan, 2019.
8. Hojiyev A. *O‘zbek tili terminologiyasi masalalari*. – Toshkent: Fan, 2017.

Taraqqiyot spektri